

Associacions culturals federades a Catalunya

Joan Vaquer i Frau

1. Presentació

El Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació ha iniciat el 2008 el treball sobre el tercer sector cultural a Catalunya. Les dades que s'ofereixen aquí, resultat del recull dels censos de les federacions culturals de Catalunya, en són el primer resultat quantitatiu.

L'objectiu general del treball és conèixer la realitat complexa de les fundacions, federacions i associacions culturals de Catalunya i comptabilitzar-ne l'activitat com també la incidència i els impactes, tant socials com econòmics, que en resulten. En un primer moment s'ha fet una aproximació a les associacions federades i a les pròpies federacions, i posteriorment s'ampliarà la recerca a les associacions culturals no federades.

S'han establert dues línies de treball la quantitativa i la qualitativa. Aquest és el primer resultat en clau quantitativa, i a la vegada és el primer pas per tal de desenvolupar l'estadística del tercer sector cultural.

L'obtenció d'aquestes dades s'ha fet a partir de contactes amb les pròpies federacions i recerques documentals a través d'Internet i de la informació disponible a diferents registres, com el del Departament de Justícia o el del Centre per a la Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.

Aquest document s'estructura en quatre eixos. En primer lloc s'exposen els criteris de selecció emprats per tal de definir el tercer sector cultural de Catalunya i les associacions que s'han considerat en aquest treball. Tot seguit es mostra la dimensió de les diferents federacions i s'agrupen en diferents perfils. En tercer terme es mostra l'impacte territorial del total d'associacions d'aquest sector en els Mapes 1 i 2. Per acabar, els Mapes 3, 4, 5 i 6 mostren la distribució espacial dels diferents sectors culturals.

2. Criteris de selecció

Per tercer sector s'entén el conjunt d'associacions que desenvolupen activitats socials i sense ànim de lucre, i no formen part del sector públic. De fet, la seva denominació neix en contraposició als altres dos sectors socials, el sector públic i el privat.

Una visió sintètica del tercer sector cultural es pot emmarcar en un mapa que aplega 14 àmbits expressats mitjançant una xarxa de més de 7.000 associacions, 28 federacions d'abast nacional, les quals agrupen més del 50% de les associacions culturals, i també 295 fundacions. Totes aquestes associacions tenen com a activitat principal algun dels àmbits de la cultura definits al Quadre 1. S'han descartat aquelles que tot i fer alguna activitat cultural aquesta no era el seu eix principal de treball.

El primer apropament al tercer sector cultural s'ha fet a través del contacte amb les 28 federacions d'àmbit català, les quals sumen un total de 3.661 associacions culturals distribuïdes per tot el territori. Cada una d'aquestes federacions ha facilitat el seu cens d'associacions, de les quals s'han exclòs aquelles que no tenien seu a Catalunya o que no complien alguns dels criteris anteriors. A partir d'aquests censos s'ha construït una base de dades única que ha permès analitzar la distribució territorial de l'associacionisme cultural federat.

Quadre 1. Àmbits de la cultura en el tercer sector

- Música	- Arts visuals	- Pensament contemporani
- Ball, dansa i cercaviles	- Teatre	- Arquitectura i urbanisme
- Castells	- Artesans i artesanía	- Audiovisuals
- Bestiari i foc	- Literatura	- Projectió exterior de la cultura
- Gegants	- Comunicació	- Multiàmbits
- Patrimoni	- Filosofia i humanitats	
- Tradicions diverses		

Tot i que en alguns casos són classificades com a culturals s'han exclòs d'aquest treball les associacions següents:

- Les associacions religioses (que no tenen com a activitat principal la cultura)
- Les associacions escolars
- Les associacions mediambientals
- Les associacions de la gent gran
- Les associacions definides com a ONG
- Les associacions en defensa de les dones
- Les associacions cíviques o socials
- Les associacions de joves
- Les associacions de veïns
- Les associacions culturals que tenen com a activitat principal la defensa dels interessos dels col·lectius professionals de la cultura

S'han exclòs les federacions o coordinadores següents:

- Les que d'acord amb els seus objectius responen a l'interès dels professionals
- Les que tenen vinculació estructural amb l'Administració pública
- Les que tenen un abast d'actuació que no és d'àmbit nacional
- Les que no tenen com a objectiu principal els àmbits de la cultura definits en aquest informe
- Les que no són associacions de persones jurídiques
- Les que estan inactives o no s'han localitzat

3. Les federacions

El Gràfic 1 mostra les importants diferències que hi ha entre les federacions del tercer sector cultural. Tot i la petita

quantitat de dades de què es disposa en aquest moment, ja es perceben grans distàncies entre federacions com la Federació Catalana d'Entitats Corals (FCEC), amb 421 associacions inscrites, i la Federació de Falcons, amb sols 6 associacions. Les properes fases d'aquest treball permetran aprofundir en aquestes diferències tant a través de les enquestes dirigides a les federacions com les dirigides a les associacions.

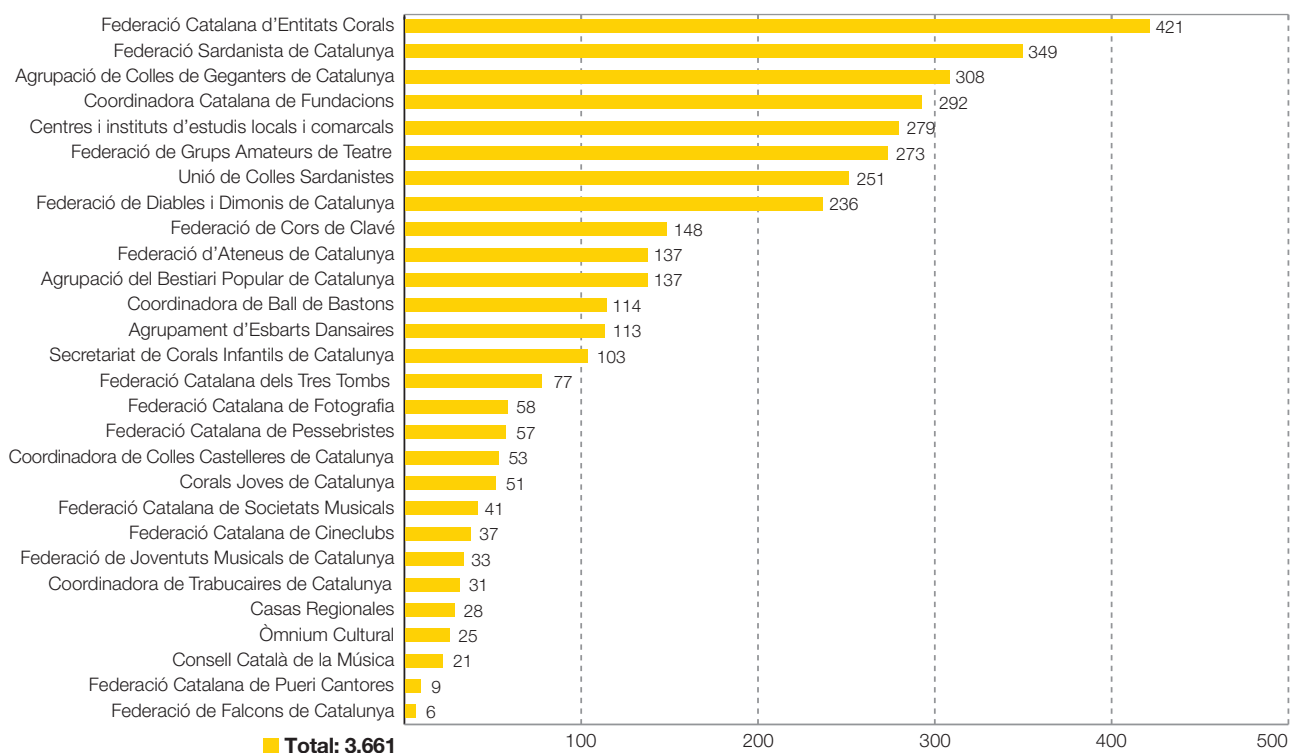
El rang d'associacions inscrites obliga a agrupar les federacions en grups més homogenis internament. Amb aquest objectiu es defineixen 3 agrupacions:

Taula 1. Federacions culturals de Catalunya. 2008

Per associacions federades		
	Nre. de federacions	Nre. d'associacions
Més de 200 associacions	8	2.409
Entre 100 i 150 associacions	6	752
Menys de 100 associacions	14	527

Aquestes agrupacions no mostren la prevalença de cap àmbit cultural, sinó que a cada grup s'hi troben federacions de diferents àmbits. La gran majoria de les associacions federades de Catalunya, un 65,3%, pertanyen a federacions d'una dimensió important. Són 8 les federacions que formen aquest grup principal de federacions, amb una implantació molt potent sobre el territori. El grup mitjà es troba format per sols 6 federacions, que recullen el 20,4% de les associacions culturals federades, i finalment hi ha un total de 14 federacions que no superen el centenar d'afiliats, que acullen el 14,3% de les associacions.

Gràfic 1. Associacions culturals federades de Catalunya. 2008. Per federació¹

4. Distribució territorial de les associacions

4.1. Total associacions

El Mapa 1 mostra una distribució territorial de les associacions en 4 franges (més Barcelona): la primera, on es troben les comarques amb una alta concentració d'associacions culturals, comprèn les comarques de l'àmbit metropolità; Osona, el Bages, l'Anoia, a més de les comarques costaneres de les Terres de l'Ebre, el Camp de Tarragona i les comarques gironines, i el Segrià.

Totes aquestes comarques superen les 50 associacions culturals, tot i que les que en presenten un nombre major són les de l'Àmbit Metropolità. Cal posar de relleu el gran nombre d'associacions federades del Barcelonès i les comarques adjacents que no per esperat deixa de ser un resultat significatiu.

La segona línia la formen comarques les comarques entre 11 i 50 associacions culturals federades. En aquest grup s'hi troben les comarques d'interior del Camp de Tarragona i de les comarques de Girona, així com algunes de les Comarques Centrals i de l'Àmbit de Ponent.

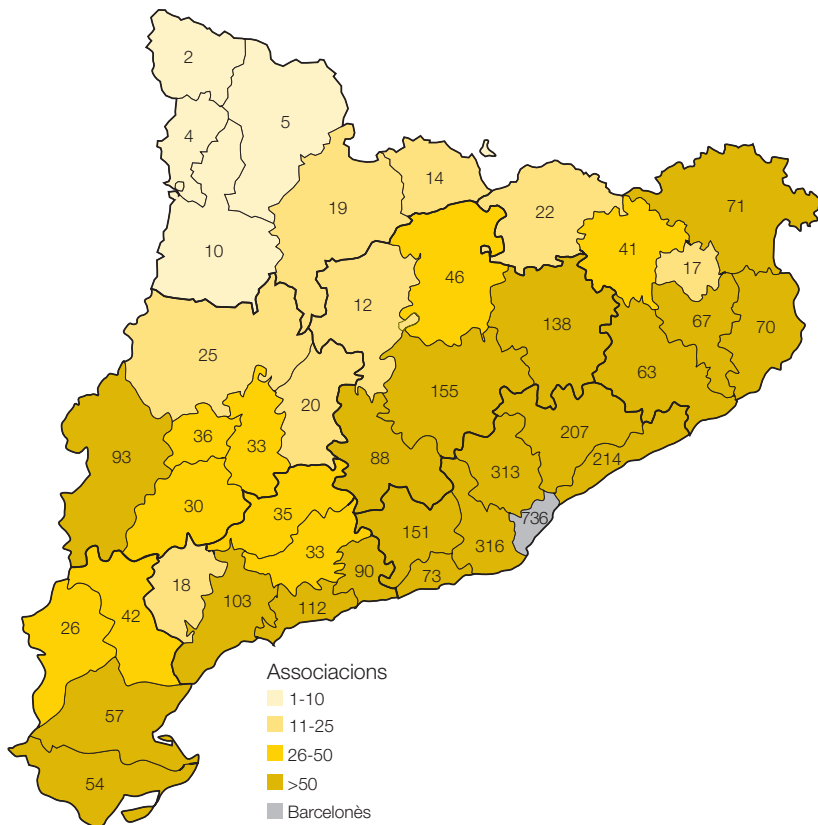
Finalment, són les comarques d'alta muntanya, de l'Alt Pirineu i l'Aran, les que registren els valors més baixos, menys de 10 d'associacions culturals per comarca.

Aquest dibuix varia substancialment en incorporar la variable poblacional a l'anàlisi com podem veure en el Mapa 2. Les comarques que presenten un major índex (associacions federades per 10.000 hab.), en aquest cas, dibuixen un eix central que travessa el país de nord a sud. Des del 8,3 del Ripollès o l'11,4 d'Osona fins al 20,4 de la Terra Alta. Les franges amb menys concentració són les zones del litoral de Barcelona i Girona on la gran concentració de població penalitza els indicadors.

Les comarques de l'eix central de Catalunya són, doncs, les més actives en matèria d'associacionisme cultural. La major presència absoluta d'associacions en el litoral català es deu a la concentració de població en aquesta zona.

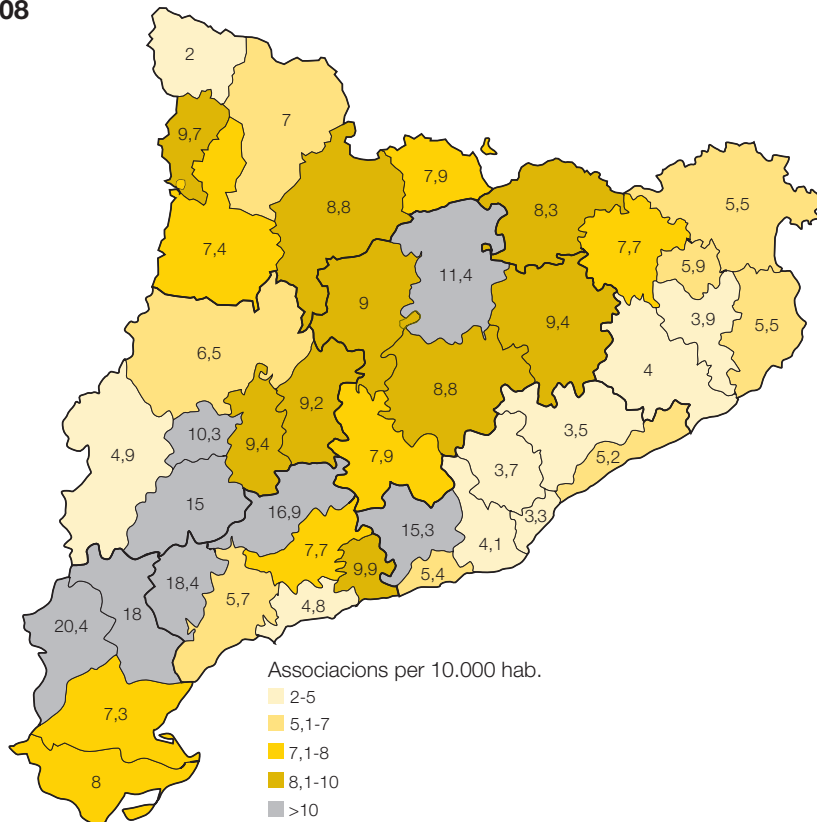
Un cas a part són les comarques de l'Alt Pirineu i l'Aran, on els indicadors es mantenen baixos tant en el Mapa 1 com en el Mapa 2. La seva condició de comarques poc poblades també es mostra en el nivell reduït d'associacions culturals federades presents en elles. No podem dir que aquestes comarques registrin menys activitat cultural associativa que la resta de Catalunya, però sí que, degut a les seves característiques territorials aquesta activitat es desenvolupa principalment al marge de les federacions culturals d'àmbit nacional.

Mapa 1. Associacions culturals federades a Catalunya. 2008

Comarca	Associacions
Alt Camp	33
Alt Empordà	71
Alt Penedès	151
Alt Urgell	19
Alta Ribagorça	4
Anoia	88
Bages	155
Baix Camp	103
Baix Ebre	57
Baix Empordà	70
Baix Llobregat	316
Baix Penedès	90
Barcelonès	736
Berguedà	46
Cerdanya	14
Conca de Barberà	35
Garraf	73
Garrigues	30
Garrotxa	41
Gironès	67
Maresme	214
Montsià	54
Noguera	25
Osona	138
Pallars Jussà	10
Pallars Sobirà	5
Pla d'Urgell	36
Pla de l'Estany	17
Priorat	18
Ribera d'Ebre	42
Ripollès	22
Segarra	20
Segrià	93
Selva	63
Solsonès	12
Tarragonès	112
Terra Alta	26
Urgell	33
Val d'Aran	2
Vallès Occidental	313
Vallès Oriental	207
Catalunya	3.661

Mapa 2. Associacions culturals federades a Catalunya, per 10.000 habitants. 2008

Comarca	Assoc. per 10.000 hab.
Alt Camp	7,7
Alt Empordà	5,5
Alt Penedès	15,3
Alt Urgell	8,8
Alta Ribagorça	9,7
Anoia	7,9
Bages	8,8
Baix Camp	5,7
Baix Ebre	7,3
Baix Empordà	5,5
Baix Llobregat	4,1
Baix Penedès	9,9
Barcelonès	3,3
Berguedà	11,4
Cerdanya	7,9
Conca de Barberà	16,9
Garraf	5,4
Garrigues	15,0
Garrotxa	7,7
Gironès	3,9
Maresme	5,2
Montsià	8,0
Noguera	6,5
Osona	9,4
Pallars Jussà	7,4
Pallars Sobirà	7,0
Pla d'Urgell	10,3
Pla de l'Estany	5,9
Priorat	18,4
Ribera d'Ebre	18,0
Ripollès	8,3
Segarra	9,2
Segrià	4,9
Selva	4,0
Solsonès	9,0
Tarragonès	4,8
Terra Alta	20,4
Urgell	9,4
Val d'Aran	2,0
Vallès Occidental	3,7
Vallès Oriental	3,5
Catalunya	5,1

4.2. Distribució per sectors

La distribució territorial global segueix un patró diferent de les distribucions particulars de cada federació. Aquestes tenen en molts casos una implantació concentrada a comarques específiques en funció de les diferents tradicions culturals arrelades a cada una d'elles. Per aconseguir-ne una visió més detallada s'han definit 4 sectors culturals, que engloben el total de les federacions, i s'han elaborat mapes amb la distribució territorial d'aquests sectors. Els mapes sectorials següents poden donar una certa idea d'aquests processos d'implantació local de les associacions.

■ Música

El primer d'aquests mapes és el del sector de la música (Mapa 3). El formen 8 federacions culturals (Consell Català de la Música, Federació Catalana d'Entitats Corals (FCEC), Federació Catalana de Societats Musicals, Secretariat de Corals Infantils de Catalunya, Corals Joves de Catalunya, Federació Catalana de Pueri Cantores, Federació de Cors de Clavé i Federació de Joventuts Musicals de Catalunya) que sumen un total de 827 associacions.

La principal federació d'aquest sector és la FCEC, que concentra més del 50% de les associacions del sector. Les entitats corals, tot i tenir presència a tot Catalunya, es concentren de manera clara en l'àmbit metropolità, fet que marcarà la tendència general del sector.

Les associacions musicals es concentren especialment a l'Àmbit Metropolità i a les Terres de l'Ebre, aquest últim gràcies a la concentració en aquestes comarques d'associacions de la Federació Catalana de Societats Musicals. Les capitals comarcals també registren una presència important d'associacions musicals. Destaca la feble posició que ocupa el Gironès.

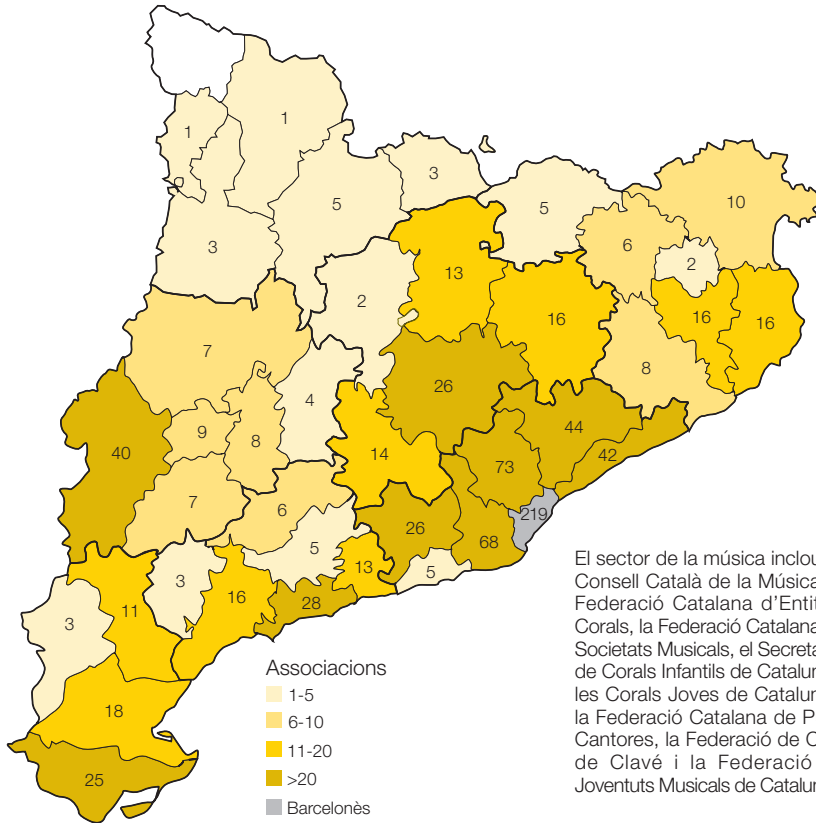
El territori amb menor implantació d'aquest tipus d'associacions és l'Alt Pirineu i l'Aran. Cap de les seves comarques supera les 5 associacions musicals federades.

■ Dansa

El Mapa 4 mostra el sector de la dansa, format per 4 federacions: Agrupament d'Esbarts Dansaires, Unió de Colles Sardanistes, Federació Sardanista de Catalunya i Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya. Tot i el baix nombre de federacions aquest sector té 800 associacions culturals².

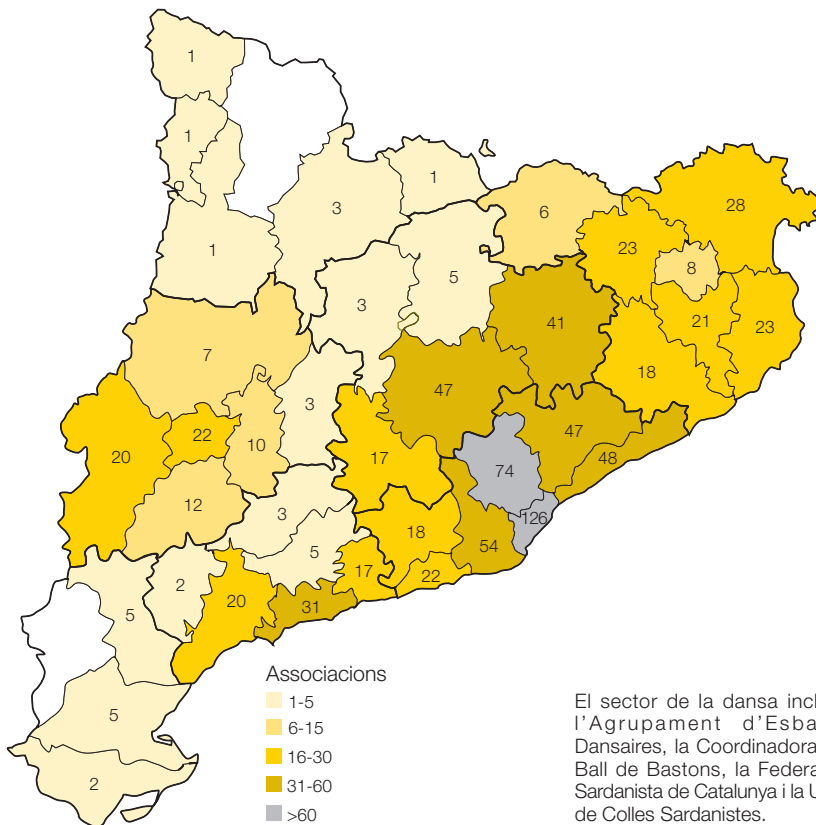
La dansa es concentra de manera clara a les comarques del nord-est del país, l'àmbit metropolità, les comarques centrals i les comarques gironines concentren gran part de les associacions d'aquest sector. Això és el resultat de la major implantació històrica de la sardana a aquestes zones.

Mapa 3. Associacions federades del sector de la música a Catalunya. 2008

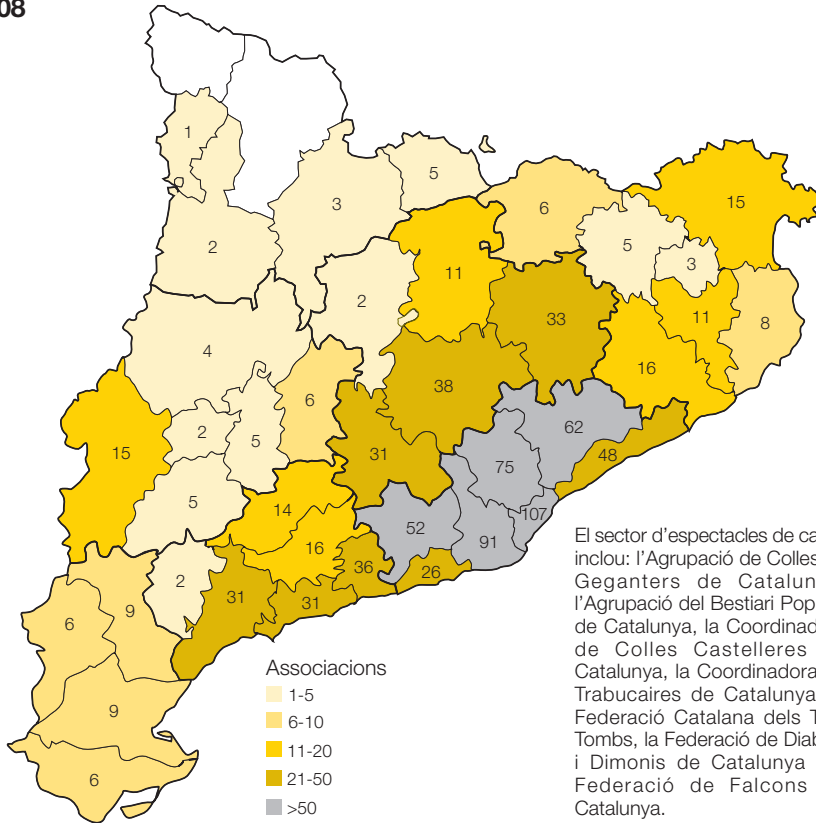
Comarca	Associacions
Alt Camp	5
Alt Empordà	10
Alt Penedès	26
Alt Urgell	5
Alta Ribagorça	1
Anoia	14
Bages	26
Baix Camp	16
Baix Ebre	18
Baix Empordà	16
Baix Llobregat	68
Baix Penedès	13
Barcelonès	219
Berguedà	13
Cerdanya	3
Conca de Barberà	6
Garraf	5
Garrigues	7
Garrotxa	6
Gironès	16
Maresme	42
Montsià	25
Noguera	7
Osona	16
Pallars Jussà	3
Pallars Sobirà	1
Pla d'Urgell	9
Pla de l'Estany	2
Priorat	3
Ribera d'Ebre	11
Ripollès	5
Segarra	4
Segrià	40
Selva	8
Solsonès	2
Tarragonès	28
Terra Alta	3
Urgell	8
Val d'Aran	-
Vallès Occidental	73
Vallès Oriental	44
Catalunya	827

Mapa 4. Associacions federades del sector de la dansa a Catalunya. 2008

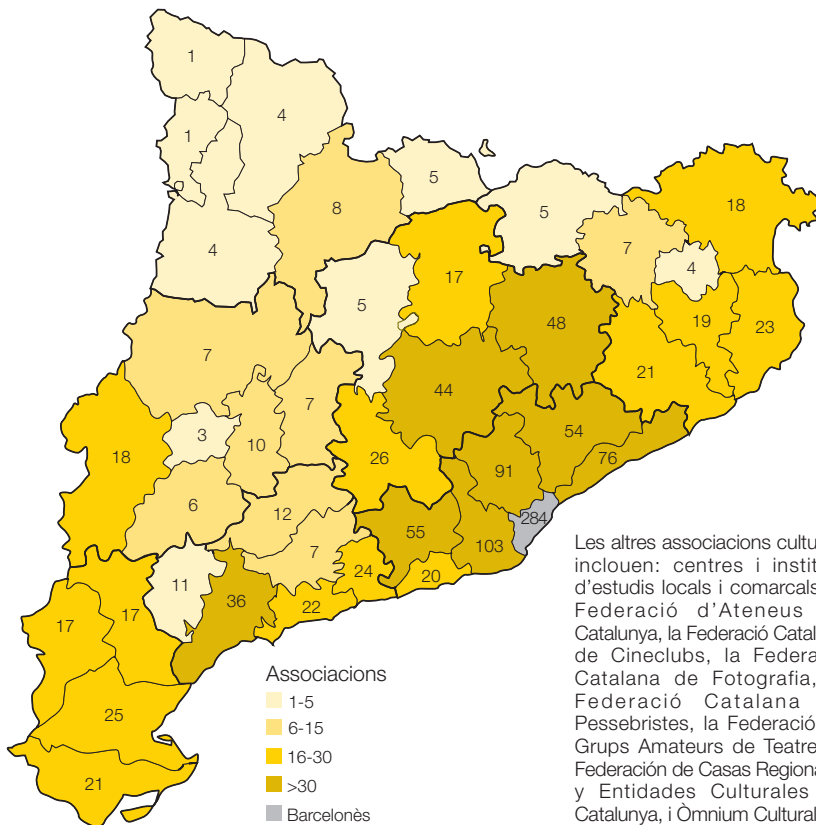
Comarca	Associacions
Alt Camp	5
Alt Empordà	28
Alt Penedès	18
Alt Urgell	3
Alta Ribagorça	1
Anoia	17
Bages	47
Baix Camp	20
Baix Ebre	5
Baix Empordà	23
Baix Llobregat	54
Baix Penedès	17
Barcelonès	126
Berguedà	5
Cerdanya	1
Conca de Barberà	3
Garraf	22
Garrigues	12
Garrotxa	23
Gironès	21
Maresme	48
Montsià	2
Noguera	7
Osona	41
Pallars Jussà	1
Pallars Sobirà	-
Pla d'Urgell	22
Pla de l'Estany	8
Priorat	2
Ribera d'Ebre	5
Ripollès	6
Segarra	3
Segrià	20
Selva	18
Solsonès	3
Tarragonès	31
Terra Alta	-
Urgell	10
Val d'Aran	1
Vallès Occidental	74
Vallès Oriental	47
Catalunya	800

Mapa 5. Associacions federades del sector d'espectacles de carrer a Catalunya. 2008

Comarca	Associacions
Alt Camp	16
Alt Empordà	15
Alt Penedès	52
Alt Urgell	3
Alta Ribagorça	1
Anoia	31
Bages	38
Baix Camp	31
Baix Ebre	9
Baix Empordà	8
Baix Llobregat	91
Baix Penedès	36
Barcelonès	107
Berguedà	11
Cerdanya	5
Conca de Barberà	14
Garraf	26
Garrigues	5
Garrotxa	5
Gironès	11
Maresme	48
Montsià	6
Noguera	4
Osona	33
Pallars Jussà	2
Pallars Sobirà	-
Pla d'Urgell	2
Pla de l'Estany	3
Priorat	2
Ribera d'Ebre	9
Ripollès	6
Segarra	6
Segrià	15
Selva	16
Solsonès	2
Tarragonès	31
Terra Alta	6
Urgell	5
Val d'Aran	-
Vallès Occidental	75
Vallès Oriental	62
Catalunya	848

Mapa 6. Altres associacions culturals federades a Catalunya. 2008

Comarca	Associacions
Alt Camp	7
Alt Empordà	18
Alt Penedès	55
Alt Urgell	8
Alta Ribagorça	1
Anoia	26
Bages	44
Baix Camp	36
Baix Ebre	25
Baix Empordà	23
Baix Llobregat	103
Baix Penedès	24
Barcelonès	284
Berguedà	17
Cerdanya	5
Conca de Barberà	12
Garraf	20
Garrigues	6
Garrotxa	7
Gironès	19
Maresme	76
Montsià	21
Noguera	7
Osona	48
Pallars Jussà	4
Pallars Sobirà	4
Pla d'Urgell	3
Pla de l'Estany	4
Priorat	11
Ribera d'Ebre	17
Ripollès	5
Segarra	7
Segrià	18
Selva	21
Solsonès	5
Tarragonès	22
Terra Alta	17
Urgell	10
Val d'Aran	1
Vallès Occidental	91
Vallès Oriental	54
Catalunya	1.186

Fora d'aquestes comarques sols destaquen les àrees de les capitals provincials, mentre que la resta de comarques presenten un buit important d'associacions d'aquest sector. Els exemples més extrems són les Terres de l'Ebre i l'Alt Pirineu i l'Aran, amb sols 12 i 7 associacions de dansa, respectivament.

■ Espectacles de carrer

El sector d'espectacles de carrer agrupa 8 federacions i 959 associacions. Les federacions que el formen són: Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, Agrupació del Bestiari Popular de Catalunya, Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya, Coordinadora de trabucaires de Catalunya, Federació Catalana dels Tres Tombs, Federació de Diables i Dimonis de Catalunya, Federació de Falcons de Catalunya.

Tot i ser un sector present a gairebé en la totalitat de les comarques, se'n detecta una clara concentració en l'àmbit metropolità.

■ Altres associacions culturals

Per últim, el Mapa 6 ens mostra la distribució de les associacions culturals restants. Un grup prou variat que

aplega: centres i instituts d'estudis locals i comarcals, la Federació d'Ateneus de Catalunya, la Federació Catalana de Cineclubs, la Federació Catalana de Fotografia, la Federació Catalana de Pessebristes, la Federació de Grups Amateurs de Teatre, la Federació de Casas Regionales y Entidades Culturales de Catalunya, i Òmnium Cultural.

De nou se'n detecta una alta concentració dins l'àmbit metropolità i a les comarques centrals. Cal destacar la bona posició de les comarques de les Terres de l'Ebre, que habitualment ocupen els últims llocs del rànquing.

¹ Sols s'han considerat les fundacions amb finalitats únicament culturals. Es comptabilitzen tots els centres d'estudis localitzats i registrats per l'Institut Ramon Muntaner, tot i que sols 90 d'aquests centres es troben federats dins la Coordinadora de Centres de Parla Catalana. El total d'associacions no coincideix amb la suma dels censos de les federacions ja que 27 associacions es troben inscrites en més d'una federació i sols han estat comptabilitzades un cop.

² Cal tenir en compte que la Unió de Colles Sardanistes (UCS) i la Federació Sardanista de Catalunya (FSC) comparteixen alguns dels seus afiliats, el que provoca que el total d'associacions en aquest sector sigui diferent de la suma del nombre d'afiliats de cada federació.

Font:
Gabinet Tècnic del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació a partir de les dades facilitades per les federacions i altres recerques documentals.

Edita: OPE - Gabinet Tècnic